

ΠΑΝΕΥΡΥΤΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ (33)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΩΣΤΑΣ ΑΝΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΥΡΥΤΑΝΩΝ ΣΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2016

Δημήτριος Εὐθ. Κουτρούμπας

Ὅμοτ. Καθηγητῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν,
Πρόεδρος τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Ρουμελιωτῶν

Μακροσκοπική θεώρηση τῶν «Βαλκανικῶν» Πολέμων τοῦ 1912-1913

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Συμπληρώθηκαν ἤδη ἑκατό χρόνια ἀπό τοὺς νικηφόρους γιὰ τὴ χώρα μας δύο πολέμους τῶν ἐτῶν 1912-1913, πού ἐπικράτησε νὰ ἀποκαλοῦνται «Βαλκανικοί». Τό ὄνομα «Βαλκανική» Χερσόνησος ἀντὶ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου ἢ Ἑλληνική Χερσόνησος, ἀφοῦ σέ αὐτὴ ἐπὶ τέσσερες τουλάχιστο χιλιετίες ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα, ἐθνότητα καὶ ὑπερέχουσα πολιτισμική δημιουργία ἦταν ἡ ἐλληνική, δημιουργήθηκε τὰ νεώτερα χρόνια ἀπὸ τὴν τουρκική ὀνομασία Balkan τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Αἴμου. Ὁ λόγος γιὰ τόν ὁποῖο ἡ χερσόνησος ὀνομάσθηκε «Βαλκανική» δέν εἶναι οὔτε τυχαῖος οὔτε ἀθῶος, ἀλλὰ εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος, γιὰ τόν ὁποῖο ἡ χιλιόχρονη Ρωμαϊκή-Ρωμείκη Ἀνατολική Αὐτοκρατορία τῶν Μέσων Χρόνων, ἡ Ρωμανία, ἀποκαλεῖται Βυζαντινὴ καὶ ὄχι Ἑλληνική. Τοῦτο θυμίζει μάλιστα κάπως τὰ λόγια τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Νίτσε, ὁ ὁποῖος ἔλεγε: Θαυμάζω τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὰ βρῆκαν ὅλα καὶ τοὺς μισῶ, γιὰ τὸ δέν ἄφησαν τίποτε γιὰ μᾶς.

Κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα ἡ μεγάλη Ἑλληνική Ἐπανάσταση στό χωρὸ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, πού ἀναψε τὴν πυρκαγιά τῆς ἐθνικῆς ἀφύπνισης τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς καὶ τῆς ἀποτίναξης τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ, ἄφησε δυστυχῶς ἀναξιοποίητες τίς τεράστιες θυσίες καὶ τίς ἐπιτυχίες τῶν Ἑλλήνων στὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ ἀνεκπλήρωτους τοὺς πόθους ἀπελευθέρωσης ὅλων τῶν ὁμοεθνῶν λόγω τῆς ἀντιδράσεως τῶν Μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, πού δέν ᾔθελαν ἀνασύσταση τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποία κατακερμάτισαν καὶ μοιράστηκαν οἱ ἴδιες τὸ 1204 καὶ ἀνεμική καὶ ἐξασθενημένη τὴν παρέδωσαν τὸ 1453 στους Ὀθωμανοὺς, ἀλλὰ καὶ τῆς

επάρατης διχόνοιας και της μεγάλης διασποράς των ελληνικών πληθυσμών σε όλη σχεδόν την έκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε Ευρώπη, Ασία, Αφρική και πολυάριθμα νησιά, αλλά και μέσα στην πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολη. Έτσι, ενώ σε πολλά διαμερίσματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι Έλληνες αποτελούσαν την πλειονότητα, λόγω της τοπικής διασποράς τους και του ότι εύρισκονταν κάτω από την άγρια στρατιωτική επίβλεψη του δυνάστη ήταν δύσκολο να κινηθούν και να συνενωθούν.

Αντιθέτως, οι άλλοι λαοί της περιοχής (Βούλγαροι, Σέρβοι, Μαυροβούνιοι, Ρουμάνοι, (=Βλάχοι και Μολδαβοί) περισσότερο συμπαγείς και συγκεντρωμένοι αρκετά μακριά από την πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έχοντας πίσω τους την υποστήριξη της Ρωσίας που συγκρούστηκε επανειλημμένα νικηφόρα με τους Οθωμανούς, κέρδισαν πολύ εύκολα την ανεξαρτησία τους. Τό ίδιο πέτυχαν και οι Άλβανοί με την υποστήριξη της Ιταλίας και της Αυστροουγγαρίας, οι οποίες αγνοώντας τις διεθνείς διακηρύξεις για τα δίκαια των εθνοτήτων δεν ήθελαν να δοθούν τα έδαφη εκείνα στην Ελλάδα και στη Σερβία, που τα είχαν καταλάβει.

Στά τέλη του 19^{ου} αιώνα το ισχύον ελληνικό κράτος, που έφτανε μέχρι τη Μελούνα της Θεσσαλίας, λόγω έλλειψης οργάνωσης και εξοπλισμού του στρατού και απερισκεψίας της ήγεσίας του υπέστη οδυνηρή ήττα τό 1897 από τις διπλάσιες και καλύτερα εξοπλισμένες και εκπαιδευμένες από τους Γερμανούς οθωμανικές δυνάμεις, που προήλασαν μέχρι έξω από τη Λαμία.

Αντιθέτως ή Ρωσία μετά τη νίκη της επί της Τουρκίας με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου το 1878 επεχείρησε τη σλαβική κυριαρχία στη «Βαλκανική» χερσόνησο δημιουργώντας μία μεγάλη Βουλγαρία, που έφτανε από τό Δούναβη και τόν Εύξεινο Πόντο μέχρι τις Πρέσπες και τό Αίγαίο συμπεριλαμβάνοντας περιοχές της Ρωμυλίας, της Θράκης και της Μακεδονίας, όπου ο πληθυσμός ήταν κατά μεγάλη πλειονότητα ελληνικός. Επίσης διπλασίαζε τό βασίλειο της Σερβίας, τριπλασίαζε και ανεξαρτητοποιούσε τό Μαυροβούνιο, ανεξαρτητοποιούσε την Βοσνία Έρζεγοβίνη και μεγάλωνε τη Ρουμανία.

Μολονότι με τη συνθήκη του Βερολίνου το 1878 και την τελική συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως τό 1881 άλλαξαν οι ρυθμίσεις της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, περιορίστηκε ή έκταση της Βουλγαρίας και δόθηκε στην Ελλάδα ή Θεσσαλία, εντούτοις στίς αρχές του 20^{ου} αιώνα ή Βουλγαρία με την απόσχισή της από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο τό 1870 και την πολιτικό-θρησκευτική προπαγάνδα της και την οργάνωση του ενόπλου αγώνος των Βουλγάρων κομιτατζήδων στίς περιοχές που της αφήρεσε ή συνθήκη του Βερολίνου, επεδίωξε τόν εκβουλγαρισμό ή την εξόντωση των ελληνικών

πληθυσμῶν.¹ Εὐτυχῶς τὸν κίνδυνο αὐτό, τουλάχιστον στή Μακεδονία, ἀντιμετώπισε ἡ ἥρωική αὐτοθυσία τῶν ἐθελοντῶν Μακεδονομάχων² ὅπως τοῦ **Παύλου Μελά** καί πολλῶν ἄλλων πατριωτῶν συντρόφων του.

Τό ἐθνικιστικό ἐπαναστατικό κίνημα τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908, παρά τίς διακηρύξεις του καί τίς αἰσιόδοξες ἐλπίδες τῶν χριστιανικῶν λαῶν, ἄλλαξε ἐπὶ τό δυσμενέστερον τίς συνθήκες ζωῆς ὅλων τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, πού ἀπειλοῦνταν πλέον μέ συστηματικό ἐκτουρκισμό. Τό γεγονός αὐτό ἀνάγκασε τά χριστιανικά κράτη τῆς «Βαλκανικῆς» νά θέσουν σέ δεύτερη μοῖρα τίς μεταξύ τους ἀντιθέσεις καί νά προσπαθήσουν νά ἀντιμετωπίσουν ἀπό κοινοῦ τὸν μεγαλύτερο τουρκικό κίνδυνο, πρᾶγμα πού δέν εἶχαν κάνει ἐπὶ 500 περίπου χρόνια μέ συνέπεια τὴν ὑποδούλωσή τους καί τὸν κίνδυνο τοῦ ἀφανισμοῦ τους.

Κατ' εὐτυχὴ συγκυρία καί στήν ταπεινωμένη μετὰ τὴν ἦττα τοῦ 1897 Ἑλλάδα τό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ «Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου» τοῦ 1909 ἐκάλεσε καί προώθησε ἕναν δραστήριο καί διορατικό πολιτικό, τὸν **Ἐλευθέριο Βενιζέλο**. Ἔτσι σέ σύντομο χρονικό διάστημα κατορθώθηκε ἡ ἀνόρθωση τῆς χώρας, ἡ ἀναδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ καί ἡ ἰσχυροποίηση τοῦ στόλου. Ὁ **Βενιζέλος** ὡς πρωθυπουργός ἐπεδίωξε, χωρὶς τελικά νά τό ἐπιτύχῃ, νά δράσῃ κατὰ τῆς Τουρκίας στήν Ἠπειρο καί Μακεδονία σέ συνεννόηση μέ τοὺς Ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τό Σεπτέμβριο τοῦ 1911 εἶχαν κηρύξει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας καί ἐπεδίωκαν ἀποικιακές κτήσεις στή Βόρεια Ἀφρική. Αὐτοί, τὴν ἀνοιξη τοῦ 1912, κατέλαβαν τὰ Δωδεκάνησα καί βομβάρδισαν μέ τό στόλο τους παραλιακές πόλεις τῆς Ἠπείρου καί τὰ Δαρδανέλλια, ὅπου ἀπέκλεισαν τὸν τουρκικό στόλο.

Τὰ δύο ἰσχυρότερα τότε κράτη τῆς «Βαλκανικῆς» ἡ Βουλγαρία μέ πληθυσμό 4 ἑκατομμυρίων κατοίκων καί δυνατότητα παράταξης 300.000, περίπου, στρατοῦ καί ἡ Σερβία μέ πληθυσμό 2,5 ἑκατομμυρίων καί στρατιωτική δύναμη 200.000, περίπου, μέ τὴν παρακίνηση τῆς Ρωσίας κατόρθωσαν νά ὑπέρπηδῇσουν τίς μεταξύ τους διαφορές καί στίς 29 Φεβρουαρίου 1912 ὑπέγραψαν μυστική ἀμυντική συμμαχία, ἡ ὁποία συνοδεύτηκε ἀπὸ εἰδική στρατιωτική σύμβαση γιὰ νά ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὸν Ἰταλο-τουρκικό πόλεμο καί νά καταλάβουν τίς εὐρωπαϊκές περιοχές τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πού θά μοιράζονταν μεταξύ τους.

Ἡ Ἑλλάδα τῶν 2,6 ἑκατομμυρίων κατοίκων εἶχε ἐπιχειρήσει καί πρό τῆς πρωθυπουργίας τοῦ **Βενιζέλου** νά ἔλθῃ σέ συνεννόηση μέ τὴ Βουλγα-

1 Βλ. George E. Mylonas, *The Balkan States*, Saint Louis, Missouri 1947², σ. 85-87.

2 Βλ. Σαράντου Καργάκου, *Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912-1913*, Ἀθήνα 2012, σ. 20.

ρία μετά την ψυχρότητα της σύγκρουσης μεταξύ Βουλγάρων κομιτατζήδων και Ελλήνων Μακεδονομάχων κατά τὰ ἔτη 1905-1908, ἀλλὰ χωρίς ἀποτέλεσμα. Μάλιστα οἱ Βούλγαροι μετά τὴν ἥττα τῶν Ἑλλήνων τὸ 1897 θεωροῦσαν τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀμελητέα δύναμη. Ἐντούτοις μέ τὴν ἐπιμονή καὶ τοὺς ἐλιγμούς τοῦ **Βενιζέλου** καὶ τὴ συνδρομή τῆς Ἀγγλικῆς διπλωματίας³ κατορθώθηκε ἡ ὑπογραφή ἑλληνοβουλγαρικῆς συνθήκης συμμαχίας στίς 16 Μαΐου καὶ στρατιωτικῆς σύμβασης στίς 22 Σεπτεμβρίου 1912,⁴ βάσει τῆς ὁποίας σέ περίπτωση Βουλγαροτουρκικοῦ πολέμου ἡ Ἑλλάδα θά παρέτασσε 130.000 στρατοῦ καὶ θά διέθετε ὁλόκληρο τὸ στόλο της, σέ περίπτωση δέ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου ἡ Βουλγαρία θά συμμετεῖχε μέ 300.000 στρατοῦ, ὅχι ὅμως σέ περίπτωση σύγκρουσης μέ ἀφορμὴ τὴν Κρήτη, ὁπότε ἡ Βουλγαρία θά παρέμενε οὐδέτερη.

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1912 ὑπογράφηκε ἐπίσης συνθήκη συμμαχίας μεταξύ Βουλγαρίας καὶ Μαυροβουνίου. Ἔτσι μέ τὴ συνεννόηση τῶν «Βαλκανικῶν» κρατῶν δημιουργήθηκε στὸ χῶρο τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἡ «*ἑβδόμη Μεγάλῃ Δύναμει*» στὴν Εὐρώπη, ὅπως ὀνομάστηκε τότε, καὶ ἡ ὁποία εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στίς ἐξελίξεις ὅχι μόνο τῶν «Βαλκανικῶν», ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης. Γιά τὴ συμμαχία τῶν χριστιανικῶν «Βαλκανικῶν» λαῶν εἶχαν ἀνησυχήσει τότε οἱ Μεγάλαις Δυνάμεις, πού ἐπιθυμοῦσαν διατήρηση τοῦ status quo, ἀλλὰ τίς ὑπερκέρασε ἡ ραγδαία ἐξέλιξη τῶν πολεμικῶν γεγονότων.

Μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας ὑπῆρχε ἀπὸ τὸ 1864 σύμφωνο συμμαχίας, τὸ ὁποῖο εἶχε ἀτονήσει, ἐνῶ μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ρουμανίας εἶχαν διακοπῇ οἱ διπλωματικὲς σχέσεις λόγω τελωνειακῶν διαφορῶν καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος τῶν ἐτῶν 1905-1908, ὁπότε ἡ Ρουμανία ὑποκινοῦσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τοὺς Ἑλληνες Βλάχους, πού μετά τὴν καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης τοῦ Ὑψηλάντη στὴ Μολδοβλαχία εἶχαν καταφύγει στὴ Βόρεια Ἑλλάδα.

Τώρα ὅμως, ἡ ἀπειλὴ τῶν Νεοτούρκων καὶ ἡ εὐκαιρία τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου ἔφερε κοντὰ τὰ τέσσερα Βαλκανικὰ κράτη (Ἑλλάδα, Σερβία, Βουλγαρία καὶ Μαυροβούνιο), ἐνῶ καὶ ἡ Ρουμανία προσδοκοῦσε κέρδη ἀπὸ ἓναν τέτοιο πόλεμο.

3 Βλ. Σαράντου Καργάκου, *ὁ.π.*, σ. 27.

4 Οἱ ἡμερομηνίες εἶναι ὅλες μέ τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο. Βλ. καὶ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ-Διευθύνσεως Ἱστορίας Στρατοῦ, *Ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ Πόλεμος εἰς τὰ Βαλκάνια*. Ἀθήνα 1958, σ. 8· Σαράντου Καργάκου, *ὁ.π.*, σ. 28· πρὸβλ. καὶ Jacob Gould Schurman, *The Balkan Wars 1912-1913*, Princeton 1914, σ. 35.

Ο ΠΡΩΤΟΣ “ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ” ΠΟΛΕΜΟΣ

Στίς 13 Σεπτεμβρίου 1912 ο Σουλτάνος κήρυξε γενική έπιστράτευση στο εὐρωπαϊκό τμήμα τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί συγκέντρωση τῶν στρατευμάτων στήν Ἀδριανούπολη. Τήν ἴδια μέρα Βουλγαρία, Σερβία, Μαυροβούνιο καί Ἑλλάδα ἀποφάσισαν νά κηρύξουν τή δική τους γενική έπιστράτευση στίς 17 Σεπτεμβρίου. Οἱ πρεσβευτές τους στήν Κωνσταντινούπολη στίς 30 Σεπτεμβρίου ἐπέδωσαν στήν Ὄθωμανική κυβέρνηση κοινή τελεσιγραφική διακοίνωση ἀπαιτώντας τήν ἄμεση ἀνάκληση τῆς τουρκικῆς έπιστράτευσης καί ριζικές μεταρρυθμίσεις στό ἐσωτερικό τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Μετά τήν κατηγορηματική ἀπόρριψη τῆς διακοίνωσης αὐτῆς, στίς 4 Ὀκτωβρίου οἱ τέσσερις πρέσβεις ἐπέδωσαν διακοίνωση κήρυξης πολέμου.⁵

Στίς 5 Ὀκτωβρίου βουλγαρικός στρατός 180.000 χωρισμένος σέ 3 φάλαγγες εἰσέβαλε στή Θράκη. Ἐπίσης ὁ σερβικός στρατός σέ 3 ἐπίσης φάλαγγες ἐπέρασε τά τουρκικά σύνορα κατευθυνόμενος μέ δυσκολία πρὸς τή Μακεδονία, τήν Ἀλβανία καί τό Μαυροβούνιο. Τό Μαυροβούνιο εἶχε κηρύξει τόν πόλεμο κατά τῆς Τουρκίας ἤδη ἀπό τίς 25 Σεπτεμβρίου.

Ὁ ἑλληνικός στρατός τῶν 100.000 περίπου ἀνδρῶν στή Θεσσαλία μέ ἀρχιστράτηγο τό Διάδοχο **Κωνσταντῖνο** ἐπιτέθηκε σέ δύο μέτωπα: 80.000 στό μέτωπο τῆς Ἑλασσόνας καί 10.000 στό μέτωπο τῆς Ἠπείρου, ὑπό τό στρατηγὸ **Κωνσταντῖνο Σαπουντζάκη**.

Ὁ ἑλληνικός στρατός καλά ἐξοπλισμένος καί μέ ἄριστο ἠθικό κατόρθωσε νά ἐκπορθήσῃ τά ὀχυρωμένα ἀπὸ Γερμανούς στενά τοῦ Σαρανταπόρου μέ ἀπαράμιλλη ἀνδρεία καί πολλές θυσίες (9-10 Ὀκτωβρίου 1912).⁶ Ἔτσι ἐλευθερώθηκαν τά Σέρβια, ἡ Κοζάνη, τά Γρεβενά, ἡ Σιάτιστα (12 Ὀκτωβρίου) καί ἡ Ἑδεσσα (18 Ὀκτωβρίου). Μετά τή μεγάλη νικηφόρα διήμερη μάχη τῶν Γιαννιτσῶν (19-20 Ὀκτωβρίου) ἄνοιξε ὁ δρόμος πρὸς τή Θεσσαλονίκη, ἀλλά οἱ ἐπιτελεῖς καθυστέρησαν,⁷ δέν καταδίωξαν τοὺς ὑποχωροῦντες Τούρκους μέ κίνδυνο νά προλάβουν οἱ Βούλγαροι νά καταλάβουν τή Θεσσαλονίκη. Ἡ καθυστέρηση ὀφειλόταν ἐπίσης καί στό δίλημμα πού εἶχε προκύψει πρὸ τῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν, ἂν ἔπρεπε ὁ στρατός μας νά βαδίσῃ πρὸς τό Μοναστήρι ἢ πρὸς τή Θεσσαλονίκη.

5 Βλ. καί Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τόμος ΙΔ', *Νεώτερος Ἑλληνισμός*. Ἀπὸ τό 1881 ὡς τό 1913, σ. 289.

6 Οἱ ἀπώλειες τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατά τή διήμερη μάχη τοῦ Σαρανταπόρου ἦταν 182 νεκροί καί 995 τραυματίες. Βλ. Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν - Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, *Ὁ ἑλληνικός στρατός κατά τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912-1913*, τόμ. Α', ἐν Ἀθῆναις 1939, σ. 99.

7 Βλ. Σαράντου Καργάκου, *δ.π.*, σ. 90-93.

Μόνον κατόπιν αϋστηρηῆς ἐντολῆς τῆς Κυβέρνησης οἱ ἐπιχειρήσεις στράφηκαν τότε πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη, ἡ ὁποία τελικῶς περικυκλώθηκε ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ στρατὸ καὶ παραδόθηκε μὲ πρωτόκολλο πού ὑπέγραψαν στίς 11 περὶπου τὸ βράδυ τῆς 26^{ης} Ὀκτωβρίου 1912 ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς **Ταξίν** πασᾶς καὶ οἱ πληρεξούσιοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ Στρατηγείου **Βίκτωρ Δούσμανης** καὶ **Ἰωάννης Μεταξᾶς**.⁸ Τὸ πρωὶ τῆς 27^{ης} Ὀκτωβρίου ὑπογράφηκε συμπληρωματικὸ πρωτόκολλο γιὰ τὴν παράδοση 26.000 περὶπου τουρκικοῦ στρατοῦ, πυροβόλων καὶ λοιποῦ ὕλικου, ἐνῶ ἀπόσπασμα εὐζώνων μὲ τμημα ἵππικου κατέλαβε τὸ Διοικητήριον καὶ ὕψωσε τὴν ἐλληνικὴ σημαία. Τὴν ἴδια μέρα ἐπεδίωξαν συγκατάληψη τῆς πόλης οἱ Βούλγαροι μὲ τὸν στρατηγὸ **Τεοντόρωφ**, ἐμποδίστηκαν ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες καί, ἐνῶ ἐζήτησαν νὰ μποῦν στὴ Θεσσαλονίκη δύο τάγματα γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν δῆθεν οἱ δύο πρίγκιπες **Βόρις** καὶ **Κύριλλος** πού ὑπηρετοῦσαν σέ αὐτά, εἰσῆλθαν μὲ δόλο 15.000 περὶπου βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Στίς 29 Ὀκτωβρίου 1912 ὁ Βασιλεὺς **Γεώργιος Α΄** εἰσῆλθε ἐπισήμως καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Θεσσαλονίκη.⁹

Πρὶν ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ στρατοῦ μας στὴ Θεσσαλονίκη εἶχαν ἐλευθερωθῇ ἡ Χαλκιδικὴ μὲ ἀγῆματα πού εἶχαν ἀποβιβασθῇ ἀπὸ τίς 5 Ὀκτωβρίου, ἐνῶ στίς 22 Ὀκτωβρίου ἀπελευθερώθηκε ἡ Νιγρίτα,¹⁰ στίς 27 Ὀκτωβρίου ἡ Ἐλευθεροῦπολη καὶ σημαντικὸ μέρος τῶν νομῶν Σερρῶν καὶ Καβάλας. Μέχρι τίς 10 Νοεμβρίου ἡ ἐλληνικὴ ζώνη κατοχῆς εἶχε ἐπεκταθῇ ἀνατολικά ὡς τὸ Στρυμόνα καὶ βόρεια μέχρι τὴ λίμνη Δοϊράνης καὶ τὴ Γευγελή, ὅπου ἄρχιζε ἡ σερβικὴ ζώνη.

Μετά τὴ Θεσσαλονίκη ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς στράφηκε πρὸς τὴ Δυτικὴ Μακεδονία, ὅπου κατέλαβε τὴν Ἄρνισσα (5 Νοεμβρίου), τὴν Φλώρινα (7 Νοεμβρίου), τὴν Καστοριά (10 Νοεμβρίου) καὶ τὴν Κορυτσά (6 Δεκεμβρίου).

Ὁ ἐλληνικὸς στόλος, ἡ μόνη ὑπολογίσιμη ναυτικὴ δύναμη τῶν «βαλκανικῶν» χριστιανικῶν κρατῶν,¹¹ καίτοι μικρότερες τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐντούτοις μὲ τὴν ἀγορά τὸ Μάιο τοῦ 1912 τοῦ νέου καὶ πολὺ γρήγορου γιὰ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς θωρακισμένου εὐδρομου «Ἀβέρωφ», πού προστέθηκε στό στόλο τῶν 4 μεγάλων ἀντιτορπιλικῶν «Ἀετός», «Ἱέραξ», «Λέων» καὶ «Πάνθηρ», τῶν 2 μεσαίων ἀντιτορπιλικῶν «Κεραυνός» καὶ «Νέα Γενεά» καὶ 8 μικρῶν ἀντιτορπιλικῶν «Ἀσπίς», «Βέλος», «Δόξα», «Θύ-

8 Βλ. καὶ Σαράντου Καργάκου, *ὁ.π.*, σ. 96.

9 Βλ. καὶ Ἀθανασίου Σουλιώτη-Νικολαΐδη, *Ἡμερολόγιον τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου*, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 8.

10 Βλ. καὶ Σαράντου Καργάκου, *ὁ.π.*, σ. 104.

11 Ἀπὸ τοὺς ἄλλους «βαλκανίους» συμμάχους μόνον ἡ Βουλγαρία διέθετε στὸν Εὐξείνιο Πόντο 6 μέτρια τορπιλικά γιὰ τὴν προστασία τῶν παραλίων τῆς.

ελλα», «Λόγχη», «Νίκη», «Ναυκρατούσα», «Σφενδόνη», πολλών μικρών πολεμικών πλοίων και του υποβρυχίου «Δελφίν», του πρώτου στον κόσμο υποβρυχίου που χρησιμοποιήθηκε σε πολεμικές επιχειρήσεις¹², έκυριάρχησε στο Αιγαίο και στο Ίόνιο πέλαγος, απέκλεισε τα τουρκικά λιμάνια¹³ και συνεισέφερε πολύ στη νίκη των χριστιανικών κρατών. Διότι διευκόλυνε τον έφοδιασμό και τις μεταφορές των συμμάχων¹⁴ και εμπόδισε τους Τούρκους να μεταφέρουν στρατεύματα και εφόδια στην Ευρώπη από την ασιατική πλευρά της Αυτοκρατορίας, που ήταν και η κύρια πηγή της δυνάμεώς τους. Έτσι 250.000 τουρκικού στρατού δεν μπόρεσαν να σταλούν από την Ασία στα πολεμικά μέτωπα της «Βαλκανικής».¹⁵ Άλλωστε για τον ισχυρό στόλο της οι άλλοι «Βαλκάνιοι» σύμμαχοι δέχτηκαν την Ελλάδα στη συμμαχία, ενώ ήξεραν ότι θα ζητούσε μερίδιο από τα έδάφη που διεκδικούσαν και είχαν συμφωνήσει να μοιραστούν οι ίδιοι.

Ένα από τα πρώτα έντυπωσιακά κατορθώματα του ελληνικού στόλου ήταν η βύθιση του τουρκικού θωρηκτού Φετίχ Μπουλέν μέσα στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης την νύχτα της 18^{ης} προς τη 19^η Οκτωβρίου 1912. Επίσης ο ελληνικός στόλος με μικρά αγγήματα κατέλαβε όλα τα υπόδουλα νησιά του Αιγαίου χωρίς αγώνα πλην της Λέσβου (7 Νοεμβρίου) και της Χίου (20 Δεκεμβρίου), όπου οι τουρκικές φρουρές αντιστάθηκαν. Τα Δωδεκάνησα είχαν καταληφθεί προηγουμένως (τό Μάιο του 1912) από τους Ιταλούς. Ο τουρκικός στόλος, που κατά τη βουλγαρική προέλαση στην Ανατολική Θράκη προσπαθούσε από την Προποντίδα και τον Εύξεινο Πόντο να ανακόψει την πορεία των Βουλγάρων προς την Κωνσταντινούπολη, μετά την υπογραφή της τουρκοβουλγαρικής ανακωχής (20 Νοεμβρίου 1912) έμεινε ελεύθερος να επιχειρήσει κατά του ελληνικού στόλου, που είχε ως βάση τη Λήμνο. Ηττήθηκε όμως στη ναυμαχία της Έλλης (3 Δεκεμβρίου 1912) και στη ναυμαχία της Λήμνου (5 Ιανουαρίου 1913) και κλείστηκε πάλι στα στενά.

Στό μέτωπο της Ηπείρου οι μικρές ελληνικές δυνάμεις υπό τον στρατηγό Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη μετά από σκληρούς αγώνες κατέλαβαν τη Φιλιπιάδα (12 Οκτωβρίου), τη Νικόπολη (20 Οκτωβρίου), την Πρέβεζα (21 Οκτωβρίου) και έφτασαν μπροστά στο όχυρο Μπιζάνι, που προστά-

12 Όμοιως για πρώτη φορά παγκοσμίως χρησιμοποιήθηκε σε επιχειρήσεις ή νεοσύστατη ελληνική πολεμική αεροπορία αποτελούμενη από 4 πολεμικά αεροπλάνα και τό υδροπλάνο «Ναυτίλος», τό όποιο στις 24 Ιανουαρίου 1913 κατασκόπευσε τόν τουρκικό στόλο τών Δαρδανελίων και έρριξε βόμβες κατά τουρκικών πολεμικών πλοίων.

13 Βλ. και Jacob Gould Schurman, *ό.π.*, σ. 51.

14 Βλ. και Αθανασίου Σουλιώτη-Νικολαΐδη, *ό.π.*, σ. 16.

15 Βλ. και Σαράντου Καργάκου, *ό.π.*, σ. 173.

τευε τὰ Ἰωάννινα καί ἐκεῖ καθηλώθηκαν ἀπό τίς πολύ ὑπέρτερες τουρκικές δυνάμεις.

Ἐν τῷ μεταξύ στίς 20 Νοεμβρίου ὑπογράφηκε στό Μπαχτσέκιοι τῆς Τσατάλτζας ἀνακωχή μεταξύ Τούρκων καί Βουλγάρων πληρεξουσίων πού ἐκπροσωποῦσαν καί τίς κυβερνήσεις Σερβίας καί Μαυροβουνίου. Ἡ Ἑλλάδα δέν προσυπέγραψε τήν ἀνακωχή καί συνέχισε μόνη τόν πόλεμο, γιατί δέν ἤθελε νά ἐγκαταλείψῃ τήν πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων, γιά τήν ἐκπόρθηση τῶν ὁποίων μεταφέρθηκαν σημαντικές δυνάμεις ἀπό τή Μακεδονία. Ὑστερα ἀπό κυκλωτικές κινήσεις καί πολύνεκρες σκληρές μάχες (19-20 Φεβρουαρίου 1913) ὁ ὑπερασπιστής τῆς πόλης Ἑσάτ πασᾶς παρέδωσε τήν πόλη καί 20.000 περίπου τουρκικοῦ στρατοῦ (21 Φεβρουαρίου 1913). Ἀλλά σημαντικός ἀριθμός τουρκικοῦ στρατοῦ¹⁶ (περισσότεροι ἀπό 15.000) διέφυγαν πρὸς τή Βόρειο Ἡπειρο. Γι' αὐτό ὁ ἐλληνικός στρατός ξεκίνησε ἐκκαθάριση καί κατέλαβε τήν Κόνιτσα (24 Φεβρουαρίου), τήν Πρεμετή (27 Φεβρουαρίου), τό Ἀργυροκάστρο (3 Μαρτίου), τό Τεπελένι (4 Μαρτίου) καί σταμάτησε μπροστά στήν Αὐλώνα ὕστερα ἀπό ἀξίωση τῆς Ἰταλίας καί τηλεγράφημα τοῦ Βενιζέλου.

Κατόπιν τό σημαντικώτερο μέρος τοῦ στρατοῦ μεταφέρθηκε πάλι στή Μακεδονία, ὅπου ἄρχισε νά διαφαίνεται σύγκρουση μέ τοὺς Βουλγάρους.

Ἀπό τοὺς ἄλλους «Βαλκάνιους» συμμάχους οἱ Μαυροβούνιοι πού εἶχαν ἀρχίσει πρῶτοι τόν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας (25 Σεπτεμβρίου) μέ στρατό 37.000 περίπου ἐπιτέθηκαν σέ διάφορα τουρκικά φρούρια μαζί μέ τοὺς Σέρβους στήν περιοχή τοῦ Νόβι Παζάρ, ἀλλά ὁ κύριος στόχος τους ἦταν ἡ κατάληψη τῆς Σκόδρας, πού παραδόθηκε ὕστερα ἀπό πολύμηνη πολιορκία (9 Ἀπριλίου 1913). Ὅμως οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ἐπέβαλαν νά παραδοθῇ τελικά σέ διεθνές στρατιωτικό ἀπόσπασμα (23 Ἀπριλίου).

Οἱ Σέρβοι, πού διέθεταν γιά τόν πόλεμο 220.000 περίπου ἄνδρες καί 3.000 ἵππικό, μετά τή νίκη τους στό Κουμάνοβο (10-11 Ὀκτωβρίου 1912) κατέλαβαν τὰ Σκόπια (13 Ὀκτωβρίου) χωρὶς ἀντίσταση καί κατόπιν τό Ἰστίπ ἀποκόπτοντας τόν τουρκικό στρατό τῆς δυτικῆς «Βαλκανικῆς» ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς ἀνατολικῆς. Στίς 22 καί 23 Ὀκτωβρίου νίκησαν στίς σκληρές μάχες τοῦ Περλεπέ καί στίς 5 Νοεμβρίου τοὺς παραδόθηκε τό Μοναστήρι, ἀπ' ὅπου οἱ περισσότεροι Τούρκοι διέφυγαν πρὸς τὰ Ἰωάννινα (8.000) καί τήν Κορυτσά (10.000). Ταυτόχρονα κατέλαβαν τήν Ἀλβανία καί βοήθησαν

16 Βλ. Ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν - Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, Ὁ ἐλληνικός στρατός κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912-1913, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 429. Κατὰ τό πρωτόκολλο τῆς παράδοσης ὁ παραδοθεὶς τουρκικός στρατός ἀνερχόταν σέ 31.000 περίπου, ἀλλὰ σημαντικό μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ διέφυγε πρὸς τή Βόρειο Ἡπειρο (Βλ. καί Σαράντου Καργάκου, *δ.π.*, σ. 139 καί 148).

τούς Μαυροβούνιους στην πολιορκία της Σκόδρας (25 Ιανουαρίου έως 9 Απριλίου 1913). Στις 15 Νοεμβρίου 1912 κατέλαβαν τό Δυρράχιο και τό Μάρτιο του 1913 τό Βεράτι.

Οί Βούλγαροι διέθεταν τόν πολυαριθμότερο και θεωρούμενο ως ισχυρότερο στρατό μεταξύ τών τεσσάρων χριστιανικών «Βαλκανικών» κρατών, ό όποιος υπερέβαινε τίς 300.000. Στις 5 Οκτωβρίου 1912 180.000 βουλγαρικού στρατού σέ 3 φάλαγγες πέρασαν τά βουλγαροτουρκικά σύνορα μέ κατεύθυνση πρός τήν Άδριανούπολη, τήν Άλεξανδρούπολη (Δεδέαγατς) και τό Αιγαίο ή πρώτη, τήν Κωνσταντινούπολη ή δεύτερη και τό φρούριο τών Σαράντα Έκκλησιών και έν συνεχεία τήν Κωνσταντινούπολη ή τρίτη.

Η 2^η βουλγαρική μεραρχία έπιτέθηκε στή Δυτική Θράκη, όπου χωρίς σοβαρή τουρκική αντίσταση κατέλαβε τήν Ξάνθη και τήν Κομοτηνή. Η 7^η βουλγαρική μεραρχία υπό τόν στρατηγό **Τεοντόρωφ** στράφηκε έναντίον της Ανατολικής Μακεδονίας, όπου όμως συνάντησε σοβαρή τουρκική αντίσταση.

Μετά τίς 13 Οκτωβρίου του 1912 όμως, όποτε οί Τουρκοί απέσπασαν δυνάμεις για νά ενισχύσουν τόν **Ταζίμ** πασά στό έλληνικό μέτωπο, οί Βούλγαροι κατέλαβαν χωρίς πολλές δυσκολίες τίς έλληνικές πόλεις Σιδηρόκαστρο, και Δράμα¹⁷ και κατευθύνονταν πρός τή Θεσσαλονίκη.

Η 1^η και 2^η βουλγαρικές στρατιές απέτυχαν νά καταλάβουν τό φρούριο της Άδριανούπολης, όπου συνέχισε τήν πολιορκία ή 2^η στρατιά, πού μόνο στίς 13 Μαρτίου 1913 κατόρθωσε νά τό έκπορθήση μέ τή βοήθεια όμως σερβικής στρατιάς 60.000 άνδρων.

Δύο βουλγαρικές στρατιές (ή 1^η και ή 3^η) παρέκαμψαν τό φρούριο της Άδριανούπολης και αφού έδωσαν μάχη στό όρος Στράντζα πολιορκήσαν τό δεύτερο ισχυρό τουρκικό φρούριο τών Σαράντα Έκκλησιών, τό όποιο καταλήφθηκε στίς 11 Οκτωβρίου και οί Τουρκοί υποχώρησαν στό φρούριο της Άρκαδιούπολης (Λουλέ Μπουργκάς), τό όποιο καταλήφθηκε στίς 20 Οκτωβρίου ύστερα από φονικές μάχες και τρομερές απώλειες (30.000 περίπου Τούρκοι και 15.000 Βούλγαροι). Οί Βούλγαροι συνέχισαν τήν προέλασή τους, αλλά έξαντλημένοι καθηλώθηκαν μπροστά στα όχυρά ύψώματα της Τσατάλτζας (μάχες μεταξύ 25 Οκτωβρίου και 8 Νοεμβρίου 1912). Όμως από πλεονεξία δέν δέχτηκαν πρόταση του **Κωνσταντίνου** για αποστολή πρός ενίσχυσή τους 3 έλληνικών και μερικών σερβικών μεραρχιών.

Η απρόβλεπτη εξέλιξη του «Βαλκανικού» Πολέμου και οί νίκες τών συμμάχων χριστιανικών λαών ανάγκασαν τήν Τουρκία, πού κρατούσε ακό-

17 Βλ. και Γενικού Έπιτελείου Στρατού - Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, δ.π., σ. 199.

μη στο εύρωπαϊκό τμήμα της πέραν της Τσατάλτζας μόνον τά σημαντικά φρούρια της Ἀδριανούπολης, τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ Δυρραχίου καί τῆς Σκόδρας,¹⁸ ἐνῶ ὅλα τά ἄλλα στρατιωτικά μέτωπα εἶχαν καταρρεύσει, νά ζητήσῃ στίς 4 Νοεμβρίου 1912 τή μεσολάβηση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων γιά τή σύναψη ἀνακωχῆς. Ἀλλά, πρὶν διαβιβασθῇ ἡ πρότασή της στίς πρωτεύουσες τῶν ἀντιπάλων της, ἡ Τουρκία ἀποφάσισε νά ἔρθῃ σέ ἀπευθείας διαπραγματεύσεις μέ τούς ἀντιπάλους. Ἔτσι στίς 20 Νοεμβρίου 1912 ὑπογράφηκε τό πρωτόκολλο τῆς ἀνακωχῆς μεταξύ Τουρκίας καί Βουλγαρίας, πού ἦταν ἐξουσιοδοτημένη καί ἀπό τίς κυβερνήσεις τῆς Σερβίας καί Μαυροβουνίου, ἐνῶ ἡ ἑλληνική κυβέρνησις διαφώνησε καί διαχώρισε τή θέση της, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε,¹⁹ διότι ἔθετε ὡς ὄρο τήν παράδοση τῆς πόλης καί τῆς φρουρᾶς τῶν Ἰωαννίνων καί τή διατήρηση τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς ἀπό τό ναυτικό της.

Οἱ Μεγάλες Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Αὐстроουγγαρία, Ρωσία, Ἰταλία), οἱ ὁποῖες πρό τῆς ἐκρήξεως τοῦ Α' «Βαλκανικοῦ» Πολέμου ἐπιθυμοῦσαν τή διατήρηση τοῦ status quo στή Χερσόνησο τοῦ Αἴμου, αἰφνιδιασμένες ἀπό τά γεγονότα καί τήν ἀποφασιστικότητα τῶν χριστιανικῶν «βαλκανικῶν» λαῶν, ἀναγκάστηκαν νά ἀλλάξουν σχέδια, χωρίς ὅμως νά πάψουν νά προκρίνουν τά δικά τους συμφέροντα.

Οἱ διαπραγματεύσεις μεταξύ τῶν ἐμπολέμων γιά τή σύναψη τῆς προκαταρκτικῆς συνθήκης εἰρήνης προβλεπόταν στήν ὑπογραφεῖσα δίμηνη ἀνακωχή νά ἀρχίσουν στό Λονδίνο τήν 30^η Νοεμβρίου 1912. Ἐπικεφαλῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας ἦταν ὁ **Ἐλευθέριος Βενιζέλος**. Ἀλλά οὔτε οἱ ἐκπρόσωποι τῶν «Βαλκανικῶν» κρατῶν οὔτε οἱ Μεγάλες Δυνάμεις συμφωνοῦσαν καί οἱ συνομιλίες δέν τελείωναν. Οἱ Μεγάλες Δυνάμεις μέ κοινή διακοίνωσή τους στίς 17 Ἰανουαρίου 1913 προσπάθησαν νά συγκεράσουν τίς ἀντιθέσεις καί νά δώσουν στήν Τουρκία μιὰ εὐνοϊκώτερη ρύθμιση ἀπό ἐκείνη πού προέβαλλαν οἱ ἀντίπαλοί της, ἀλλά ἐν τῷ μεταξύ ἐκδηλώθηκε στήν Τουρκία στίς 23 Ἰανουαρίου στρατιωτικό πραξικόπημα ἀπό τό στρατηγό **Ἐμβέρ** μπέη πού καθυστέρησε τή σύναψη συμφωνίας καί, ὅταν ἡ νέα τουρκική κυβέρνησις συγκατένευσε στήν ἀποδοχή τῶν ὁρῶν πού περιεῖχε ἡ διακοίνωσις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων (30 Ἰανουαρίου 1913), οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τεσσάρων συμμάχων εἶχαν φύγει ἀπό τό Λονδίνο. Ἔτσι στίς 3 Φεβρουαρίου, ὅποτε εἶχε ἐκπνεύσει ἡ δίμηνη ἀνακωχή, ἐπαναλήφθηκαν οἱ διακοπεῖσες πολεμικὲς συγκρούσεις, μέ τίς ὁποῖες δημιουργήθηκαν τώρα νέα τετελεσμένα γεγονότα, ἀφοῦ κατελή-

18 Βλ. καί Jacob Gould Schurman, *ὁ.π.*, σ. 56.

19 Βλ. καί Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, *ὁ.π.*, σ. 330.

φθησαν πλέον ή Ἀδριανούπολη, τά Ἰωάννινα, τό Δυρράχιο, τό Ἀργυρόκαστρο, τό Τεπελένι καί ή Σάμος.

Στήν Ἀθήνα ή Βουλή, πού εἶχε διακόψει τίς ἐργασίες της μεταξύ 9 Ὀκτωβρίου 1912 καί 20 Φεβρουαρίου 1913, συνήλθε ἐκ νέου μέ συμμετοχή καί τῶν Κρητῶν Βουλευτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν κηρύξει τήν ἔνωσή τους μέ τήν Ἑλλάδα ἤδη ἀπό το 1908, ἀλλά μόλις μετά τήν κήρυξη τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου στάλθηκε στήν Κρήτη Ἑλληνας διοικητής, ὁ **Στέφανος Δραγούμης**.

Στίς 20 Μαρτίου 1913 τό νέο σχέδιο τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πού ὑποβλήθηκε στή συνδιάσκεψη τῶν πρεσβευτῶν στό Λονδίνο προέβλεπε τήν παραχώρηση στούς νικητές ὅλων τῶν ἐδαφῶν δυτικά τῆς γραμμῆς ΑἼνου – Μήδειας, τήν παρακαταθήκη τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου στά χέρια τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, παραίτηση τῆς Τουρκίας ἀπό τήν Κρήτη, καθορισμό τῶν ὁρίων τῆς Ἀλβανίας ἀπό τίς Μεγάλες Δυνάμεις καί συμμετοχή τῶν νικητῶν στά βάρη τοῦ ὀθωμανικοῦ χρέους ἀνάλογα μέ τήν ἔκταση τῶν ἐδαφῶν πού θά προσαρτοῦσαν. Ἡ ὁριστική συνθήκη ὑπογράφηκε στό Λονδίνο στίς 17 Μαΐου 1913.

Κατόπιν ἀπαιτήσεως τῆς Ἰταλίας, τῆς Αὐστρίας καί τῆς Ἀγγλίας ἑλληνικές περιοχές καί πόλεις τῆς Βορείου Ἡπείρου περιήλθαν στό Ἀλβανικό κράτος. Τά νησιά τοῦ Αἰγαίου Ἰμβρος, Τένεδος καί Θάσος περιήλθαν καί πάλι στήν Τουρκία. Ἡ τύχη τῶν Δωδεκανήσων, τά ὁποῖα βάσει τῆς Ἰταλοτουρκικῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης τῆς 2ας Ὀκτωβρίου 1912 θά ἐπιστρέφονταν στήν Τουρκία, θα φαινόταν στό μέλλον.

Στίς 5 Μαρτίου 1913 ὁ βασιλιάς **Γεώργιος**, ὁ ὁποῖος βρισκόταν στή Θεσσαλονίκη ἀπό τίς 29 Ὀκτωβρίου 1912, δολοφονήθηκε ἀπό τόν Σερραῖο **Ἀλέξανδρο Σχοινᾶ**, γιά τόν ὁποῖο ὑπῆρξαν φήμες ὅτι ἦταν ὄργανο τῶν γερμανικῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν, πού ἐπέτυχαν ἔτσι νά ἀνέλθῃ στόν ἑλληνικό θρόνο ὁ γαμπρός τοῦ **Κάιζερ** διάδοχος **Κωνσταντῖνος**, πού ὀρκίστηκε ὡς νέος βασιλιάς στίς 8 Μαρτίου 1913.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ «ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ» ΠΟΛΕΜΟΣ

Ὁ δεύτερος «Βαλκανικός» Πόλεμος ἄρχισε ἀκήρυκτος τό ἀπόγευμα τῆς 16^{ης} Ἰουνίου 1913 μέ ἀπρόοπτη ἐπίθεση τῶν Βουλγάρων²⁰ ἐναντίον τῶν πρώην συμμάχων τους Ἑλλήνων καί Σέρβων στήν περιοχή Παγγαίου, Γευγελῆς καί Ἰστίπ. Ἡ ἀπρόοπτη ἐπίθεση τῶν Βουλγάρων πλὴν τοῦ αἰφνι-

20 Βλ. καί Σαράντου Καργάκου, ὁ.π., σ. 228.

διασμού Ἑλλήνων καί Σέρβων ἀποσκοποῦσε σέ κατάληψη νέων ἐδαφών, προτοῦ ἐκδηλωθῇ μεσολάβηση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Οἱ ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων σέ ἐδάφη, πού εἶχαν καταλάβει οἱ Ἕλληνες καί οἱ Σέρβοι, εἶχαν ἤδη ὁδηγήσει σέ ὑπογραφή ἀμυντικῆς συνθήκης συμμαχίας μεταξύ Ἑλλάδος καί Σερβίας (19 Μαΐου 1913).

Ἡ Ἑλληνική ἀντίδραση ἦταν ἄμεση. Μέσα στή νύχτα τῆς 17^{ης} πρὸς τὴν 18^η Ἰουνίου τὰ ἐλληνικά στρατεύματα ἐκκαθάρισαν τὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὴν ἐκεῖ βουλγαρική δύναμη (1.445 ἄνδρες), πού εἶχε ἀρνηθῇ νὰ ἀποχωρήσῃ ὅπλη, αἰχμαλώτισαν 1.370 ἄνδρες καί ἀπὸ τό πρωὶ τῆς 19^{ης} Ἰουνίου ἀνέλαβαν γενικὴ ἀντεπίθεση. Μὲ ἀπαράμιλλη γενναιότητα καί αὐτοθυσίᾳ καί μὲ τὴ χρῆση τῆς ξιφολόγχης πέτυχαν τίς ἱστορικές ἀλλὰ καί πολύνεκρες νίκες τοῦ Κιλκίς-Λαχανᾶ (19-21 Ἰουνίου) μὲ 5.662 Ἕλληνες νεκροὺς καί τραυματίες²¹ καί Καλλίνοβου-Δοϊράνης (19-23 Ἰουνίου). Ἐπηρεολούθησε ἡ κατάληψη τοῦ Μπέλες (26 Ἰουνίου), οἱ νικηφόρες μάχες τῆς Στρώμνιτσας καί τοῦ Σιδηροκάστρου (26-27 Ἰουνίου), ἡ κατάληψη τῶν Σερρών (27 Ἰουνίου), τῆς Δράμας (1 Ἰουλίου), τοῦ Κάτω Νευροκοπίου (4 Ἰουλίου), τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας (10 Ἰουλίου) καί οἱ σκληρές μάχες Σιμιτλῆ, Τζουμαγιᾶς καί Πετσόβου (12-18 Ἰουλίου 1913), ὅπου ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς λόγω ἀδρανείας τῶν Σέρβων ἀντιμετώπισε τὸν ὄγκο τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

Συγχρόνως ὁ ἐλληνικὸς στόλος καταλαμβάνει τὴν Καβάλα (26 Ἰουνίου) καί τὴν Ἀλεξανδρούπολη (12 Ἰουλίου), ἐνῶ ὁ στρατὸς καταλαμβάνει τὴν Ξάνθη (12 Ἰουλίου) καί τὴν Κομοτηνὴ (16 Ἰουλίου). Ἡ ἀνακωχὴ (18 Ἰουλίου 1913) βρῆκε τοὺς Ἕλληνες 4 χιλιόμετρα νότια τῆς Τζουμαγιᾶς καί στὴ Μαχομία καί τοὺς Βουλγάρους στό ὀρεινὸ συγκρότημα Ρίλα.

Οἱ Σέρβοι μετὰ τὸν βουλγαρικὸ αἰφνιδιασμό, ἐνισχυμένοι καί ἀπὸ 12.000 Μαυροβούνιους, ἀντεπιτέθηκαν ἀποφασιστικά καί νίκησαν τοὺς Βουλγάρους στὴ μάχη στὸν ποταμὸ Μπρεγκαλνίτσα (17-25 Ἰουνίου). Ἀπὸ κακὴ ὁμως ἐκτίμηση ἢ ἄλλον ὑπολογισμό ἀνέκοιψαν τὴν ἐπίθεσίν τους πρὸς τὴ Σόφια καί ἔστρεψαν πολλὰς δυνάμεις τους στὰ Βόρεια, μὲ συνέπεια νὰ ἀνασυνταχθοῦν οἱ Βούλγαροι καί νὰ ἐνισχύσουν τό μέτωπό τους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ οἱ Σέρβοι σημείωσαν μικρὴ πρόοδο.

Ἡ Ρουμανία ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὸν πόλεμο αὐτό, κήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Βουλγαρίας (27 Ἰουνίου) καὶ κατέλαβε, σχεδὸν χωρὶς ἀντίσταση, τὴν Νότια Δομβρουτσά, τὴ Σιλίστρια, τὴ Βάρνα καί σημαντικὸ τμήμα τοῦ

21 Βλ. Ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν - Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, *Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912-1913*, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 171 καί Ἐκδοτικὴς Ἀθηνῶν, ὁ.π., σ. 343.

βουλγαρικού έδάφους, φτάνοντας την ημέρα της ανακωχής 30 χιλιόμετρα έξω από τη Σόφια.

Η Τουρκία, επίσης, κήρυξε τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας στις 29 Ιουνίου και με γρήγορη προέλαση απώθησε τους Βουλγάρους στην Ανατολική Θράκη²² και στις 9 Ιουλίου ανακατέλαβε την Αδριανούπολη και τις Σαράντα Εκκλησίες.

Ο δεύτερος Βαλκανικός πόλεμος έληξε με τη συνθήκη ειρήνης του Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου 1913),²³ ύστερα από πολλά παζαρέματα και μηχανορραφίες των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες ούτε τις νίκες ούτε τον έθνολογικό χαρακτήρα των περιοχών υπολόγιζαν, παρά μόνον τα συμφέροντά τους. Τά σερβοβουλγαρικά, τά βουλγαρορουμανικά και τά σερβομαυροβουνιακά και τουρκοβουλγαρικά σύνορα ήταν σχετικώς εύκολο να καθορισθούν και καθορίσθηκαν αργότερα με διμερείς συνθήκες. Τά έλληνοσερβικά σύνορα είχαν καθορισθῇ με την έλληνοσερβική συνθήκη της 17^{ης} Μαΐου 1913.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν καθορίσει από την άνοιξη του 1913 τά σύνορα του νεοϊδρυομένου κράτους της Αλβανίας με τό Μαυροβούνιο και τη Σερβία. Τά νότια σύνορα της Αλβανίας, δηλαδή τά σύνορα με την Ελλάδα, καθόρισαν πάλι οι Μεγάλες Δυνάμεις αργότερα στη Φλωρεντία (4 Δεκεμβρίου 1913 και 13 Φεβρουαρίου 1914), υποχρεώνοντας την Ελλάδα ύστερα από απαίτηση της Ιταλίας, της Αυστροουγγαρίας και της Αγγλίας, νά αποχωρήσει από την Βόρειο Ήπειρο και νά παραχωρήσει επίσης στην Αλβανία τη νήσο Σάσωνα, πού είχε ένωθῇ με την Ελλάδα από τό 1864 μαζί με τά άλλα Ίόνια νησιά. Ως αντάλλαγμα της παραχώρησης αυτής στην Αλβανία επιδικάστηκαν στην Ελλάδα τά νησιά του Αιγαίου, πού είχε καταλάβει ἤδη ἡ Ελλάδα από τό 1912, πλὴν της Ίμβρου, Τενέδου και Καστελλορίζου.²⁴

Ακανθώδης ήταν στό Βουκουρέστι ἡ χάραξη των έλληνοβουλγαρικῶν συνόρων στη Μακεδονία,²⁵ όπου οι Βούλγαροι με την υποστήριξη Ρώσων και Αυστριακῶν ζητοῦσαν την Καβάλα και ὅριο τό Στρυμόνα, αφήνοντας τους έλληνικούς πληθυσμούς της Ανατολικῆς Μακεδονίας και Δυτικῆς Θράκης, πού είχαν γνωρίσει ἤδη την άγριότητα και τίς σφαγές του υποχωρῶντος βουλγαρικού στρατού, στη Βουλγαρία.

Εὐτυχῶς Γαλλία και Γερμανία υποστήριξαν τίς ελληνικές απόψεις ότι τά σύνορα έπρεπε νά ὀρισθῶν ανατολικά της Καβάλας. Τό ἀδιέξοδο ἄρθη-

22 Βλ. και George E. Mylonas, *ὁ.π.*, σ. 115.

23 Βλ. Υπουργείου Στρατιωτικῶν - Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατού, *ὁ.π.*, σ. 458-460.

24 Βλ. και Jacob Gould Schurman, *ὁ.π.*, σ. 122-123.

25 Βλ. Σαράντου Καργάκου, *ὁ.π.*, σ. 325-330.

κε, όταν τάχθηκε υπέρ της Ελλάδος και η Ρουμανία, τά στρατεύματα της οποίας εϋρίσκοντο 30 περίπου χιλιόμετρα μακριά από τή Σόφια.

Έτσι, μέ τούς νικηφόρους «Βαλκανικούς» πολέμους ή Ελλάδα σχεδόν διπλασιάστηκε. Η επιφάνεια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπό 63.210 τετραγωνικά χιλιόμετρα ἔφτασε τά 120.308 τετραγωνικά χιλιόμετρα καί ὁ πληθυσμός της ἀπό 2.631.952 ἔφτασε τά 4.718.221 κατοίκους στίς σχετικές ἀπογραφές.

Η ἀπελευθέρωση ὑποδοῦλων Ἑλλήνων καί εὐφόρων ἐδαφῶν σέ συνδυασμό μέ τή γενναιότητα, αὐτοθυσία²⁶ καί ὁμοφυχία λαοῦ καί κυβερνητῶν του ἦταν εὐοίωνη προοπτική καί γιά τά ἑκατομμύρια σκλάβων Ἑλλήνων ἐκτός τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἄν δέν παρεμβάλλονταν καί πάλι οἱ ἄδικες καί παράλογες Μεγάλες Δυνάμεις καί ὁ ἐπάρατος διχασμός, ἡ διχόνοια ἡ δολερή, κατά τόν ἐθνικό μας ποιητή.

Έτσι, τά σύνορα τῆς Ελλάδος παραμένουν σήμερα περίπου τά ἴδια τοῦ 1913, ἄν ἐξαιρεθοῦν ἡ Δυτική Θράκη (οὐσιαστικά μικρό τμήμα στά νότια τῆς Δυτικῆς Θράκης) πού μᾶς παραχωρήθηκε μέ τή συνθήκη τοῦ Νεϊγύ τῆς 27^{ης} Νοεμβρίου 1919 καί τά Δωδεκάνησα πού ἐνσωματώθηκαν ἐπισήμως στήν Ελλάδα τήν 7^η Μαρτίου 1948 (ὕστερα ἀπό τό συνέδριο εἰρήνης τῶν Παρισίων τοῦ Φεβρουαρίου 1947 καί τή συνθήκη εἰρήνης Ἑλλάδος-Ἰταλίας τῆς 15^{ης} Σεπτεμβρίου 1947).

Όμως τά σύνορα αὐτά ἀπειλοῦνται συνεχῶς ἀπό ὄλους τούς βόρειους γείτονες καί πρό πάντων ἀπό τούς δόλιους ἀνατολικούς γείτονες καί «συμμάχους» μας Τούρκους, οἱ ὁποῖοι συστηματικά καί ἀκατάπαυστα παραβιάζουν ξεδιάντροπα τίς Διεθνεῖς Συνθήκες καί ὑπονομεύουν τήν ἑλληνική κυριαρχία στή Δυτική Θράκη καί στά νησιά τοῦ Αἰγαίου, ἐνῶ μέ μυστικά διατάγματα καί ἀπάνθρωπα μέτρα ἐξόντωσαν τούς Ἑλληνες τῆς Κωνσταντινούπολης, τῶν Πριγκηπονήσων, τῆς Ἰμβρου καί τῆς Τενέδου, καί ἀπό 10ετίας καί πλέον Τοῦρκοι δουλέμποροι μέ τήν ἀνοχή ἢ τήν ἐνίσχυση τῶν νόμιμων ἀρχῶν τῆς γείτονος, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ ἄρνησή τους νά τούς δεχθοῦν πίσω, προωθοῦν συστηματικά στήν Ελλάδα στίφη ἐξαθλιωμένων μουσουλμάνων γιά νά ἀλλοιώσουν τήν πληθυσμιακή σύσταση τῆς χώρας μας, χωρίς ἡ ὑπνώττουσα ἢ πουλημένη παντοειδής ἡγεσία τῆς χώρας μας

26 Ἦταν ὄντως ἐντυπωσιακό τό ὅτι πλῆθος Ἑλλήνων ἀπό Εὐρώπη, Ἀσία, Ἀφρική καί Ἀμερική ἔσπευσαν μέ προθυμία νά καταταγοῦν ὡς ἐθελοντές στόν ἑλληνικό στρατό γιά νά πολεμήσουν γιά τα δίκαια τῆς πατρίδος τους καί τήν ἀπελευθέρωση τῶν ὑποδοῦλων ἀδελφῶν τους. Οἱ σκληραγωγημένοι δέ Εὐρυτᾶνες εὐζωνοὶ πρῶτοι καί καλύτεροι ἀνάμεσα στούς ἄλλους ὀρεσίβιους Ἑλληνες σκαρφάλλωναν σάν ἀγριοκάτσικα στίς βραχώδεις ὄχυνες τοποθεσίες καί ἀνέτρεπαν μέ τήν ξιφολόγχη, ὅπως τό 1940-41, τόν ταμπουρωμένο ἔχθρο.

νά διαμαρτυρηθῇ καί νά προχωρήσῃ σέ ἀντίμετρα, ἀκόμη καί στίς περιπτώσεις πού εὐκόλα μπορούσε. Καί ἂν δεν ἀφυπνισθοῦμε ὅλοι, ἐνστερνιζόμενοι τό ἥρωικό καί πατριωτικό πνεῦμα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821, τοῦ 1912-1913 καί τοῦ 1940-1941, τό μέλλον μας, πού ἀπειλεῖται ἀπό τόν ἀκοίμητο σωβινισμό καί τό φθόνο ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν γειτόνων μας, δέν διαγράφεται καθόλου εὐοίωνο.

SUMMARY

A macroscopic view of “Balkan” Wars in 1912-1913

by *Demetrios E. Koutroubas*, Professor at the University of Athens
and President of the Cultural Center of Roumeli.

People of the Peninsula of Haemus (which intentionally has been called “Balkan” Peninsula so that the Greek name would be avoided along with the domination in this peninsula of the Greek language and civilisation of four thousand years) decided, after the revolution of Neo-Turks in the year 1908 and because of the oppression of the Christian people in the Ottoman Empire, to unite their forces and fight against the Ottoman barbarity and brutality.

The four “Balkan” States, Bulgaria, Serbia, Montenegro and Greece, in 1912, allied against Turkey in order to avoid the islamisation and to liberate the Christian brothers in the Ottoman Empire.

The first “Balkan” War

On the 30th of September 1912 the ambassadors of the four “Balkan” States handed to the Ottoman government an ultimate note, whereby they demanded the revocation of the Ottoman army mobilization and introduction of reforms in the interior of the Ottoman Empire. Once the ultimatum was rejected, the four “Balkan” States declared the war against the Ottoman Empire on October 4, 1912.

The Greek army through hard battles in the narrow pass of Sarantaporos in Thessaly (October 9-10, 1912) and in the plain of Giannitsa (October 19-

20, 1912) liberated the west Macedonia and Thessaloniki (October 26, 1912).

The Bulgarian army occupied the territory from Thrace (except Adrianopolis) to Tsataldza (near Constantinople) and a part of East Macedonia.

Serbs occupied the region till Monastery and Gevgeli and the Montenegrins besieged Skodra.

The Great European Powers were surprised by the victories of the four "Balkan" States and they were forced to accept the reality and the concession by the Turks to the victors of the territory westwards of the line of Medea-Ainos in Thrace.

The Greek fleet, the only considerable marine power of the "Balkan" allies, defeated the Turkish fleet twice and compelled it to the straits of Hellespont, thus the islands of the Aegean Sea were liberated. In this war, Greeks used for the first time worldwide, 5 war planes and the submarine Delphin.

The Second "Balkan" War

This war started on June 16th of 1913 with an unexpected attack of Bulgarian army against Greeks and Serbs in Central Macedonia. Bulgarians attacked in order to occupy more territories before the Great European Powers intervene. The Greek troops, through bloody and difficult victories in the wider area of Kilkis and Lachana (Central Macedonia), managed to repulse Bulgarians and so did Serbians. On the other hand, Turks and Romanians won some territories by declaring the war to Bulgaria.

The Second "Balkan" War ended with the Treaty of Bucharest, which signed between the Great Powers and the "Balkan" States on July 28, 1913, via many negotiations, bargains and machinations. Northern Epirus was ceded to Albania, despite the fact it was inhabited and liberated by Greeks; similarly the Greek liberated islands Imbros and Tenedos were ceded to Turkey.

Greek land has been doubled after these two "Balkan" Wars, but Greece and its borders are permanently being threatened by all its neighbors, especially the Turks. In the first place, they artfully and brutally extinguished the Greek minority in Constantinople and in the islands Imbros and Tenedos, at the present they steadily threaten the Greek territory and propel hordes of wretched illegal Moslem immigrants in order to change the construction of the Greek population.

Despite the envy, the great chauvinism and the constant threats of the enemies, our leaders seem to sleep, if they are not bought over.